

Арк. 5–10. 18. Там само. – Арк. 13. 19. ЦДАВОВУ. – Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 55–60. 20. Литвин М., Науменко К. Збройні сили України першої половини ХХ ст. Генерали і адмірали. – Львів; Харків, 2007. – С. 209–210. 21. Історія українського війська... – С. 537. 22. Історія українського війська... – С. 123. 23. Legieć J. Armia Ukrainiskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukrainisko-bolzsiewickiej w 1920 r. – Toruń, 2002. – S. 104. 24. ЦДАВОВУ. Ф. 1078. – Оп. 2. – Спр. 52. – Арк. 4–12, 41–43, 104. 25. Там само. – Спр. 162. – Арк. 9–10 зв.; Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1999. – С. 231–275. 26. Колянчук О. Українська військова еміграція в Польщі (1920–1939). – Львів, 2000. – С. 29–36; Павленко М. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919–1924 рр.). – К., 1999. – С. 10–60; Голубко В. Українсько-польсько-радянська війна 1920 р. і Східна Галичина // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” “Армія та держава”. – 2000. – № 408. – С. 9–10; Мороз В. Україна у двадцятому столітті. – Львів, 2005. – С. 612–618.

УДК 94(477) ”1919”

Л.В. Скорич

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

АКТ ЗЛУКИ 22 СІЧНЯ 1919 Р.: ПЕРЕДУМОВИ І НАСЛІДКИ

© Скорич Л.В., 2008

Розкрито передумови об’єднання двох незалежних українських держав – Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки, факт злуки та перші кроки на шляху реалізації.

The article describes with the preconditions of union two independent Ukrainian states – the People’s of Ukrainian Republic and the People’s of West-Ukrainian Republic, fact of connection and and first steps on the way of realization.

Об’єднання Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки 22 січня 1919 р. в один державний організм стало найвищим піднесенням державотворчих змагань в період Української національної революції 1917–1921 рр. Втім з погляду 89-літньої історичної дистанції ця проблема в сучасній Україні, яка в останній декаді ХХ ст. відбулась як держава, майже на усіх етнічних землях залишається актуальною як на пізнавальному, так і науковому рівні. Стосовно наукового інтересу, то передусім ця подія, яка набула символічного значення, розглядається крізь призму внутрішньої роз’єднаності, як основного бар’єра на шляху економічного та культурно розвитку, подолання суспільно-політичних криз тощо. З огляду на це, не буде зайвою чергова спроба проаналізувати історичний факт, який, по-перше, показав безсилля будь-яких спроб роз’єднати український народ, протиставити українців один одному, а по-друге, уроки, якого неналежно засвоєні сучасниками.

У цьому контексті **мета** наукової розвідки – звернути увагу на ті фрагменти, які відображали суспільно-політичні настрої, зміст дискусії на шляху проголошення Акта Злуки, та перші кроки практичної реалізації.

Від початку державотворчих процесів на Наддніпрянщині в березні 1917 р. у Східній Галичині, національні сили якої ще з початку Першої світової війни перебували в стані національно-визвольних змагань, ідеї та прагнення до об’єднання почали публічно пронизувати майже кожен подальший державно-політичний крок. Цього ж курсу дотримувалася українська громадськість Північної Буковини. Ще 13 жовтня 1918 р. на зборах представників політичних партій спільно з послами сейму і парламенту у Чернівцях схвалено резолюцію, в якій однозначно зазначалося:

“Разом з прочими українцями Австро-Угорщини хочемо самі рішати свою долю ... Від Карпат по Чорне море межують наші границі”. Озброєні ідеями соборності, делегати Буковини взяли участь у конституанті 18–20 жовтня, яка відбулася у Львові й прийняла доленосні рішення про створення Української держави на західноукраїнських землях [1, с. 28].

Варто відзначити, що 18 жовтня 1918 р. львівська газета “Українське слово” опублікувала спільну заяву В. Винниченка як голови опозиційного до гетьманського блоку наддніпрянських громадсько-політичних сил – Українського Національного Союзу і колишнього галицького громадсько-політичного діяча Петра Дідушка, а на той час секретаря блоку. Автори зверталися до підавстрійських українців про підтримку їх соборницьких прагнень. “Український Національний Союз вважає цілком природним і необхідним залучення в один державний український організм всіх заселених українцями земель, які до цього часу через історичні та міжнародні обставини не ввійшли до складу Української Держави, як то: Східної Галичини, Угорської України, Холмщини, Підляшшя, частини Бессарабії з українським населенням, частини етнографічної української Донщини, Чорноморії, Кубані” [2].

Проте утворена конституантою 18 жовтня Українська Національна Рада після доволі гострих дискусій щодо негайного проголошення приєднання до Наддніпрянської України виявила обережність. До цього спричинилися два головні фактори: по-перше, австро-угорська влада все ще становила серйозну силу й мала 150-тисячну окупаційну армію для того, щоб придушити “сепаратистську” акцію українців щодо відірвання українських земель від імперії. Згодом президент Чехословаччини Т. Масарик визнав, що у чехів були сприятливіші умови, оскільки вони мали в своїх руках усю місцеву адміністрацію й змогли б зібрати необхідну військову силу, щоб проголосити утворення національної держави в середині жовтня 1918 р. Але вони не поспішали, й через кілька тижнів, 28 жовтня, отримали незалежність з рук офіційного Відня без боротьби, мирним шляхом. По-друге, навіть такий визначний державник, як В'ячеслав Липинський, рекомендував Є. Петрушевичу на конституанті не проголошувати негайної злуки з Наддніпрянщиною, оскільки доля гетьманського режиму була непевною, тим більше, що П. Скоропадський схилився до федерації з небільшовицькою Росією. Разом з тим за час своєї діяльності П. Скоропадський не відзначився соборницькими прагненнями. Не бажали негайного приєднання й керівники українського Національного Союзу, які готували всенародне повстання проти Гетьманату [3, с. 295–297].

Після Першолистопадового зриву й утворення самостійної держави, вже не пов'язаної з Австро-Угорщиною, жодних формальних правових перешкод для возз'єднання не було. Щоправда, об'єднавчий процес дещо гальмувався внутрішнім становищем в Наддніпрянській Україні. Але розгортання агресії Польщі проти молодшої Республіки змусило її керівництво розпочати заходи й у цьому напрямку. Відтак 10 листопада 1918 р. на засіданні Національної Ради було одностайно схвалено постанову, яку запропонував Р. Перфецький: “Українська Національна Рада, як найвища влада українських земель бувшої Австро-Угорської монархії, в змаганні до здійснення ідеалу всего українського народу, доручає Державному Секретаріатові поробити потрібні заходи для з'єднання всіх українських земель в одну державу” [4, с. 304].

Усвідомлюючи, що для реалізації цього історичного заходу потрібні деякий час і необхідні попередні заходи, 13 листопада було проголошено Тимчасовий основний закон про державну самостійність західноукраїнських земель й утворення незалежної ЗУНР. Його тимчасовість визначалася тим, що Галичина, Буковина й Закарпаття в майбутньому стануть інтегральною частиною соборної Української держави зі столицею в Києві.

Варто зауважити, що навіть початок українсько-польської війни не спричинився до одностайності військово-політичного проводу з проблеми об'єднання. Військовики на чолі з Д. Вітовським, які, як ніхто інші, усвідомлювали необхідність термінового союзу з Наддніпрянщиною, й підтримувані опозиційними соціал-демократами, стали підтримувати негайну реалізацію соборницьких ідей. Але група націонал-демократів, передусім секретар зовнішніх справ В. Панейко, не відкидаючи проблему, виступали за збереження якомога ширшої автономії ЗУНР і

проти максимальної уніфікації з Наддніпрянщиною. Свою позицію вони мотивували тим, що на міжнародній арені вирішення галицької проблеми має більшу перспективу, ніж загальноукраїнське питання [5, с. 64–65].

Усе ж соборницькі настрої галицького суспільства і насамперед війська мали досить потужний вплив на процес об'єднання двох українських держав – УНР і ЗУНР, який розпочався вже восени 1918 р. Перші дипломатичні контакти Львова з Києвом відбулися 7 листопада 1918 р., коли делегація галичан у складі О. Назарука і В. Шухевича виїхала у Наддніпрянщину і мала аудієнцію у гетьмана П. Скоропадського. Розглянув цю зустріч у своїй дисертаційній роботі Хома І. Опрацювавши спогади учасників та зіставивши їх, він пише, що під час їхнього очікування в приймальні, в гетьмана на прийомі був Є. Коновалець. Вийшовши з кабінету, Є. Коновалець зустрівся з О. Назаруком та В. Шухевичем. За свідченням Є. Коновальця, після короткої розмови, у якій О. Назарук пояснив мету приїзду, він розвернувся і зайшов з ними знов до гетьмана. Далі, за словами О. Назарука, – "Коли я представив гетьманові ціль нашого приїзду, він запитав: "Скажіть одверто – хочете вирізати панів?" – "Хочемо будувати Українську державу", – відповів я здивований. – ... на таку ціль допомогу дасть добрий полк Січових Стрільців, ... буде висланий на границі Галичини буцімто на це, щоб обчистити залізницю від полонених. Цей полк може опісля перейти без дозволу на галицьку землю. Таку обережність уважав гетьман потрібною, щоб не вмотатись у війну з Польщею. Також участь у розмові про організацію допомоги Українській Національній Раді у Львові взяли міністр праці М. Славинський і заступник міністра закордонних справ Палтов. Зокрема останній категорично виступив проти організації прямої військової допомоги і порадив переправити частини в запропонований спосіб. Втім остаточне рішення прийняла Стрільська рада Окремого загону Січових Стрільців під командуванням Є. Коновальця, яка з огляду на підготовку антигетьманського повстання та багато інших політичних обставин, відмовилась передислокувати загін до Східної Галичини [13, с. 96–97].

23 листопада уряд ЗУНР скерував до Наддніпрянщини другу делегацію у складі Л. Цегельського і Д. Левицького. Оскільки Гетьманат доживав останні дні, галичани вступили в переговори щодо об'єднання і надання допомоги Директорією. 30 листопада вони прибули до Фастова, де зустрілися з членами Директорії В. Винниченком, С. Петлюрою, П. Андрієвським, Ф. Швецем та А. Макаренком. Згадуючи про ці переговори, Володимир Винниченко писав: "Не маючи певности удержати своїми силами владу у Галичині, а крім того, піддаючись натискові народних мас, що прагнули до повного об'єднання з Великою революційною Україною, Рада Державних Секретарів звернулася до Директорії з пропозицією об'єднання двох Республік в одну Українську державу... Директорія охоче прийняла цю пропозицію, цілком згодившись з думкою провідників трудових галицьких мас..., що український народ по обидва боки Збруча має бути на віки однині злитий в одне ціле й разом боротися за свою долю" [6, с. 154].

Зважаючи на військово-політичну ситуацію, остаточне вирішення проблеми було відкладено, а 1 грудня у Фастові між УНР і ЗУНР було підписано перший не тільки міждержавний, але й взагалі від початку Української національної революції, договір – "передвступний договір" "про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю". Статті угоди констатували, що, по-перше, ЗУНР заявляла про "непохитний намір злитися в найкоротшім часі в одну велику державу з Українською Народною Республікою". З іншого боку, УНР проголошувала, що вона дає згоду "прийняти всю територію і населення Західно-Української Народньої Республіки як складову частину державної цілоти в Українську Народну Республіку". Враховуючи певні історичні, соціально-політичні та духовні етнічні відмінності населення ЗУНР, угода зазначала також те, що Республіка галичан отримує територіальну автономію в межах УНР [7, с. 67].

Через воєнні обставини Національна Рада ЗУНР змогла зібратися на обговорення Фастівської угоди лише 3 січня 1919 р., коли перебралася зі Львова до Станіслава*. На першій її сесії доповідь зробив голова уряду С. Голубович. Після обговорення, в ході якого присутні повністю схвалювали

* Сучасне місто Івано-Франківськ.

діяльність галицької делегації на переговорах з Директорією й підписану угоду, С. Вітик зачитав постанову. З великим ентузіазмом присутніх були сприйняті її розділи про об'єднання ЗУНР з УНР “в одну, одноцільну суверенну Народну Республіку”. Враховуючи воєнно-політичну ситуацію, Національна Рада зобов'язувала Державний Секретаріат “негайно розпочати переговори з Київським Правительством для сфіналізування договору про злуку” [8]. До часу скликання Установчих зборів України законодавчою владою ЗУНР залишалася Національна Рада, а виконавчою – уряд республіки – Державний Секретаріат. Після прийнятої постанови сесії виступив президент Національної Ради Є. Петрушевич, який заявив: “Ухвалений закон полишиться в нашій історії одною з найкращих карт. По лінії з'єдинення не було між нами двох гадок. Сьогоднішній крок піднесе нашого духа і скріпить наші сили. Від сьогоднішнього дня існує тільки одна Українська Народна Республіка. Нехай вона живе!” Водночас було обрано делегацію до Києва у складі 65 осіб для участі в урочистому проголошенні возз'єднання [9, с. 13–14].

Оприлюднені постанови обговорювалися багатотисячними маніфестаціями й мітингами, на яких населення ЗУНР схвалювало возз'єднання з Великою Україною. З особливим ентузіазмом ці документи зустріла Галицька армія, настрої якої відбивав Універсал військового міністра, полковника Вітовського від 4 січня 1919 р. “Жовніри!, – звертався він до вояків армії. – Після чотирьох з половиною років муки, ридання і жалоби сповнилась народна воля! Зі сльозами радості сповіщаємо Вам велике слово: вчора упав кордон між українськими землями і від вчора ми всі вже громадяни великої Народної Республіки... Тепер, або ніколи – належати нашим землякам до Великої України, де буде усему народові робочому земля і правда і воля. Або рай на Вкраїні, або пекло в Польщі. Що буде з нами – рішиться кров'ю і залізом. Радуйся, радуйся з'єдинена Українська Земле!” [10, с.74].

16 січня 1919 р. галицька делегація у кількості 36 осіб відбула зі Станіслава до Києва. В її складі були авторитетні представники ЗУНР – члени уряду та Національної Ради: Л. Бачинський (голова), С. Витвицький, Д. Вітовський, Л. Цегельський, Р. Перфецький, Т. Старух, письменник Василь Стефаник та інші. Наступного дня галичан урочисто зустріли у Києві. З вітальною промовою виступив голова уряду УНР В. Чехівський, а національний гімн “Ще не вмерла Україна” виконав оркестр корпусу Січових Стрільців. Делегати відвідали земляків – галичан, старшин і стрільців Січового корпусу, де їх вітали щирими словами полковники Є. Коновалець та Р. Дашкевич. Перед вояками виступали міністри Т. Старух і Л. Цегельський, які доповіли про становище на батьківщині, напружену збройну боротьбу проти польської агресії Галицької Армії. 19 січня делегація взяла участь у панахиді у Володимирському соборі та похороні січовиків, серед яких був відомий у Галичині сотник Федір Черник, колишній старшина Легіону УСС, який загинув під Мотовилівкою [3, с. 299–300].

Урочиста акція святкування й проголошення акта Злуки відбулася 22 січня 1919 р. на Софіївській площі біля собору. На майдані зібралися тисячі мешканців столиці, військові частини, духовенство Української православної церкви на чолі з архієпископом Агапітом і єпископами, які відслужили службу Богу, члени Директорії, уряду УНР та делегація ЗУНР. О дванадцятій годині урочисте свято розпочалося виступом Л. Цегельського, який зачитав грамоту – ухвалу Національної Ради про возз'єднання і передав її голові Директорії В. Винниченку. Універсал УНР оголосив член Директорії Ф. Швець. У ньому проголошувалося: “Директорія оповіщає народ український про велику подію в історії землі нашої Української. 3-го січня 1919 року в м. Станіславіві Українська Національна Рада ... торжественно проголосила злуку Західної Української Народної Республіки з Наддніпрянською Українською Народною Республікою в одноцільну суверенну Народну Республіку. ...Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України. ... Однині народ український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну самостійну державу”. Універсал підписали всі члени Директорії [11, арк. 5].

Того ж дня у Києві відбувся Трудовий конгрес – законодавчий орган Директорії УНР, який першим питанням розглянув справу возз'єднання українських республік. Доповідав галичанин С. Вітик. Після нього взяв слово голова делегації ЗУНР Л. Бачинський, який закликав усіх

присутніх голосувати за рішення, викладене в Універсалі. За нього віддали голоси всі делегати, окрім двох комуністів. Згідно з постановою, Галицька Республіка отримала назву Західна Область УНР (ЗОУНР), проте її владні структури загалом залишилися без змін. Оскільки механізм втілення у життя рішень Конгресу було відкладено до проведення Установчих зборів обох республік, ця постанова відображала, за висловом С. Макарчука, “більш бажане, ніж дійсне” [12, с. 68–69]. ЗУНР зберегла свої органи законодавчої та виконавчої влади, сферу та обсяг їх компетенцій. Влада уряду УНР і надалі обмежувалася землями на схід від Збруча. В певний спосіб координувалася лише військова діяльність обох частин новопроголошеної держави. За оцінками Д. Яневського, УНР стала конфедеративним об’єднанням [14, с. 278–279].

Разом з тим у перші місяці робились певні спроби до більш глибокої інтеграції. Є. Петрушевича фактично було включено до складу Директорії. С. Петлюра неодноразово відвідував Галичину, брав участь у роботі засідань уряду В. Голубовича. 30 березня 1919 р. на спільному засіданні за участю членів уряду ЗОУНР, особисто Є. Петрушевича і С. Петлюри, ухвалено рішення надіслати ноти усім державам світу про об’єднання українських держав. Проте у зв’язку з важкими поразками Дієвої армії УНР на більшовицькому фронті і втратою майже всього Правобережжя, міжнародною ізоляцією УНР С. Петлюра несподівано для галичан спрямовує зовнішньополітичний вектор у бік Польщі. Він шукав порозуміння з метою насамперед ліквідувати польський фронт УНР, а головне – за її допомогою прорвати міжнародну ізоляцію й зав’язати стосунки з Антантою для отримання політичної та матеріально-технічної допомоги в боротьбі з більшовизмом [3, с. 297–310]. Ці заходи болісно сприймалися проводом ЗОУНР і підривали основи співпраці.

Отже, процес практичної підготовки до об’єднання українських земель в один державний організм розпочався тільки в листопаді 1918 р. Напевно, якщо б цей процес розпочався раніше, з огляду на те, що державотворчі змагання на Наддніпрянщині тривали ще з березня 1917 р., то в своїй основі він спирався б не тільки на ідеї та прагнення, а узгоджені двосторонні ідеологічні, інституційні, внутрішньо-, зовнішньо- та військово-політичні позиції. А так очевидно, що національні сили по обидва береги р. Збруч вийшли на цей етап взаємин з істотним запізненням в контексті геополітичних змін у тогочасній Європі, що внаслідок цього призвело до подальшої формалізації цієї історичної події.

1. Литвин М., Науменко К. *Історія ЗУНР*. – Львів, 1995. – 368 с. 2. *Українське слово*. – 18 жовтня 1918 р. 3. Литвин М. *Українсько-польська війна 1918–1919 рр.* – Львів, 1998. – 488 с. 4. Мірчук П. *Українська Державність. 1917–1920*. – Філадельфія, 1967. – 400 с. 5. Крезуб А. *Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919*. – Львів, 1933. – 179 с. 6. Винниченко В. *Відродження нації*. Ч. III. – Київ; Відень, 1920. – 542 с. 7. Лозинський М. *Галичина в рр. 1918–1920*. – Відень, 1922. – 228 с. 8. *Вістник державних законів і розпорядків ЗОУНР*. – 31 січня 1919. 9. Рубльов О., Реснт О. *Українські визвольні змагання 1917–1921 рр.* – К.в, 1999. – 318 с. 10. Скорич Л. *УНР і ЗУНР: військово-політичне співробітництво у 1918–1919 рр.: Дис... канд. іст. наук*. – Львів, 2007. – 178 с. 11. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління*. – К. Ф.811. Оп. 1. Спр. 5. 12. Макарчук С. *Українська республіка галичан*. – Львів, 1997. – 192 с. 13. Хома І. *Військове формування Січових Стрільців Наддніпрянщини в боротьбі за державність України в 1917–1919 рр.: Дис... канд. іст. наук*. – Львів, 2006. – 195 с. 14. Яневський Д. *Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки*. – К., 2003. – 767 с.